

Tanskalaista alkoholipolitiikkaa: valistusta, hintoja — ja mitä muuta?

Thorkil Thorsen

Historiallinen katsaus

Ei voi turvautua kovinkaan moneen tutkimukseen, kun haluaa kuvailla Tanskan alkoholipolitiikan kehityshistoriaa. Enemmän saa irti ulkomaisista kokemuksista. On tutkittu alkoholikysymyksen historiallisia muotoja ja seurattu, miten ja mitä yhteiskunta on määritellyt alkoholiongelmiksi ja miten tämä on ilmennyt eri interventiostrategioissa ehkäistäessä alkoholin väärinkäyttöä.

Satunnaisotos näistä ulkomaisista tutkimuksista antaa kuvan siitä, mitä muutoksia ajan mittaan on tapahtunut viranomaisten ja kansalaisten tavassa määritellä alkoholiongelmia ja niiden merkitystä ja miten se vuorostaan on antanut erilaisille ehkäisystrategioille etusijan yhteisissä ponnisteluissa väärinkäyttöä vastaan (ks. esim. Fahrenkrug 1984; Gusfield 1982; Mäkelä & al. 1981; Damkot & Meyer 1984).

Mutta milloin yhteiskunta reagoi alkoholin käyttöön? Seldon Bacon (ks. Damkot & Meyer 1984) on muotoillut asian siten, että alkoholista tulee ongelma, kun yleinen mielipide huomaa, että sen hajottavat vaikutukset ovat hallitsevampia kuin sen yhdistävät vaikutukset. Klaus Mäkelä kirjoittaa (1983): ”Ehkä alkoholin kulutuksen taso määräytyy pikemmin sen mukaan, miten paljon kukin kulttuuri, yhteiskunta tai ajanjakso sietää juomisen haitallisia seurauksia. Tällöin joudumme miettimään niitä tekijöitä, jotka määräävät, milloin ja millä ehdoilla alkoholi määritellään yhteiskunnalliseksi ongelmaksi?” Palaan tähän kysymykseen tuonnempana.

Artikkeli perustuu Pohjoismaisen päihdetutkimuslautakunnan 26.—28.10.1989 Frøslevissä järjestämässä ”EY, alkoholi ja Pohjola” -konferenssissa pidettyyn esitelmään.

Esitelmä on julkaistu myös Christoffer Tigerstedtin toimittamassa kirjassa EG, alkohol och Norden (NAD-publikation nr 19, Helsingfors 1990).

1800-luvun puolivälissä monia yhteisöjä leimasi korkean kulutuksen jakso ja sen yhteydessä monilla paikkakunnilla reagoitiin juoppoutta vastaan. Se oli raittius- ja kohtuusyhdistysten synnyn aikaa. Ja kansan mielipiteen ja lainsäätäjien vuorovaikutuksella yritettiin jarruttaa alkoholin käyttöä ja alkoholiongelmiin syntymistä. Alkoholikysymys pantiin toisin sanoen poliittiselle esityslistalle. Tässä auttoi myös osaltaan se seikka, että juoppoudesta tuli yhä enemmän ei-toivottu teollisen tuotannon ja tuotavuuden vaatimusten jatkuvasti kiristyessä.

Esimerkkinä tanskalaisen yhteiskunnan suhtautumisesta korkeaan kulutustasoon voidaan mainita, että hallitus kaupunkikomission vaatimuksesta muotoili vuonna 1873 lisäyksen vuoden 1857 elinkeinolakiin, minkä jälkeen kaupunkien valtuustot saivat oikeuden rajoittaa kapakoiden määrää. Samalta ajalta on peräisin laki paloviinan myynnistä, joka määräsi kunnanvaltuustot valvomaan kauppoissa tapahtuvaa salajuopottelua. Ja toinen laki oikeutti poliisin antamaan väliaikaisia ja paikallisia alkoholikieltoja silloin, kun se oli välttämätöntä yleisen järjestyksen, rauhan ja turvallisuuden takaamiseksi (Rosenkjær 1942).

Raittiusliikkeellä, joka näinä vuosina aloitti toimintansa, lienee ollut merkitystä näiden lakien muotoilussa. Joka tapauksessa on varmaa, että liike pani vauhtia toimikuntien työhön (1. raittustoimikunta vuonna 1903 ja 2. raittustoimikunta vuonna 1914) ja alkoholipitoisten juomien myynnin tai anniskelun sallimisen puolesta tai sitä vastaan järjestettyihin paikallisiin kansanäänestyksiin. Näistä paikallisista äänestysistä tuli yleisiä — erityisesti Jyllannissa — ja neuvoa-antavia, jopa ennen kuin tästä äänestysinstituutiosta tuli lakisääteinen.

Kaiken kaikkiaan voitaneen sanoa, että niille ennalta ehkäiseville strategioille, jotka näinä vuosina olivat vallitsevia, oli tunnusomaista se,

että ne tähtäsivät alkoholin saatavuuden vähentämiseen: ravintoloiden ja myyntipaikkojen määrää rajoitettiin sekä alkoholin hintaa korotettiin verojen avulla. Niin, voitaneen hyvinkin puhua tanskalaisesta kontrollipolitiikasta. K. Danstrupin ja H. Kochin (1978) mukaan ryhdyttiin vuonna 1891 moraalista syistä (juopouden surullisten vaikutusten rajoittamiseksi) verottamaan olutta, kun taas viinat säilyivät vapaina, jolloin enemmistö ryhtyi vastustamaan tavallisten ihmisten juoman epädemokraattista verottamista. Vuonna 1917 viina joutui kuitenkin toden teolla tulilinjalle. Mutta tällä kertaa ei ollut kyse alkoholipoliittisista syistä vaan osittain vaikean huoltotilanteen hoitamisesta maailmansodan aikana, osittain laihan valtionkassan huomioon ottamisesta. Niukkojen polttoaine-, vilja- ja perunavarastojen tarkoituksenmukaisen käytön varmistamiseksi viinantuotantoa säänneltiin ja tulojen hankkimiseksi valtiolle vero nostettiin moninkertaiseksi (Thorsen 1988).

1920- ja 1930-luvulla näyttävät valistus, kriminalisointi ja rankaiseminen voittaneen alaa. Tanskan raittiusliikkeen opettajajärjestö (Afholdsforenings Lærerforbund) oli jo usean vuoden ajan järjestänyt valistuskursseja seminaarikoulutuksen täydennykseksi, mutta vasta vuoden 1937 koululaissa on määräys, että kaikissa kansakouluissa tulee luonnonhistorian tai voimistelun opetuksen yhteydessä opettaa terveystietoa, myös alkoholitietoutta (Rosenkjær 1942).

M. Sachs (1938) tekee vuoden 1934 alkoholikysymyksen toimikunnan mietinnössä selkoa oikeussäännöksistä, joita on laadittu alkoholin väärinkäyttöä vastaan. Hän kirjoittaa johdannoksi, että ”usein säännökset merkitsevät kuitenkin vain sitä, että viinan väärinkäyttöön sortunutta syrjitään: häneltä riistetään tai hän menettää mahdollisuudet etuihin, jotka suodaan muille samassa asemassa oleville, tai hänen oikeudellinen asemansa heikentyy jollakin muulla tavoin”.

Seuraavassa lyhyesti näistä oikeussäännöksistä: Holhouksenalaisuudesta ja holhouksesta vuonna 1922 annetun lain mukaan voidaan se, ”joka juopottelun tai vastaavan paheen vuoksi on sopimaton hoitamaan asioitaan, määrätä holhouksen alaiseksi, mikä merkitsee sitä, että hän menettää käyttöoikeuden omaisuuteensa ja

oikeuden ryhtyä oikeustoimiin”.

Avioliiton solmimisesta ja purkamisesta vuonna 1922 annetun lain sekä sterilisoinnin ja kastroation sallimisesta vuonna 1935 annetun lain mukaan voi kroonisen alkoholistin avioitumisen ehtona olla asianomaisen suostuminen sterilisointiin.

Vuoden 1930 rikoslakien mukaan *voidaan* — jos rikos on suoritettu alkoholin vaikutuksen alaisena — tuomioon liittää lisäys, että tuomittu ei saa nauttia eikä ostaa alkoholijuomia jopa viiteen vuoteen. Joissakin tapauksissa tämä lisäys *täytyy* tehdä. Näiden lakien mukaan voidaan tuomittu sijoittaa juomareille tarkoitettuun hoitolaitokseen vähintään 18 kuukaudeksi, enintään kolmeksi vuodeksi, joko ehdollisena rangaistuksena tai sitten, kun varsinainen rangaistus on kärsitty.

Kansanvakuutuksesta vuonna 1933 annetun lain mukaan voidaan oikeus työkyvyttömyys- ja kansaneläkkeeseen ja sairaskassan apuun ottaa pois siltä, joka on viisi viime vuotta ollut juoppo.

Tanskassa, kuten monessa muussa maassa, valtasi myöhemmin jalansijaa käsitys, jonka mukaan alkoholismi on sairaus. Tämä käsitys sai virallisen hyväksynnän eräässä mietinnössä vuonna 1958. Alkoholin väärinkäyttöä vastaan suunnatussa taistelussa tämä uusi ajattelutapa merkitsi lähinnä sitä, että alkoholiongelman ”ratkaiseminen” oli nyt aikaisempaa suuremmassa määrin lääkäreiden vastuulla. Alkoholikysymys määriteltiin siis hoito- ja terveystoimiksi, ja hoitopaikkojen määrää lisättiin voimakkaasti (ja nyt ilman että hoitoon liittyi pakkoa), mikä osui yksin sosiaali- ja terveydenhuollon voimakkaan kehityksen kanssa.

Kun kansankäräjillä vuonna 1977 keskusteltiin alkoholikysymyksestä, oltiin yksimielisiä siitä, että valistus ja informaatiotoiminta sekä veropolitiikka rinnan etsivän huoltotyön ja väärinkäyttäjille annettavan sosiaalisen ja terveyteen liittyvän avun kanssa ovat alkoholipolitiikan peruselementtejä.

Edellä esitetyn perusteella ei luullakseni ole aivan väärin yhteenvetona sanoa, että Tanskassa on turvauduttu erinäisiin pääasiallisiin interventiostrategioihin taistelussa alkoholin väärinkäyttöä vastaan:

On käytetty kontrollipoliittisia toimenpiteitä

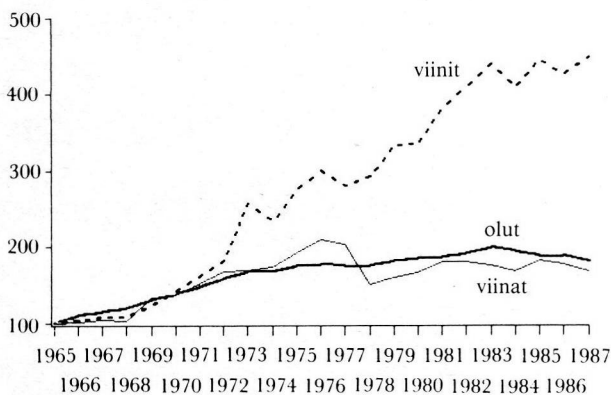
alkoholin saatavuuden rajoittamiseksi (kapakoiden määrän rajoittaminen, salajuopottelun lisääntyvä valvonta, paikallisten alkoholikieltojen antaminen, oluen verottaminen — kaikki nämä toimenpiteet ovat viime vuosisadan lopulta). Lisäksi tulevat kunnalliset kansanäänestykset, jotka (osittain) kuivattivat useita kuntia vuodesta 1917 lähtien yli 30 vuodeksi. Ja lopuksi verot vuonna 1917; ne tekivät alkoholin saannin vaikeaksi useimmille, mutta paradoksaalista kyllä niitä ei ollut aiottu alkoholipoliittiseksi keinoksi — eikä niitä sellaisena ole sitten käytettykään, vuoden 1977 ohjelmajulistuksesta huolimatta.

On käytetty *yksilöön kohdistuvaa valvontaa*, jossa väärinkäyttäjiltä on riistetty kansalaisoikeudet ja heidät on voitu määrätä raitistumaan ja pakkohoitoon. Tämän interventiostrategian kukoistuskautta olivat 1920-, 1930- ja 1940-luku. Väärinkäyttöä pidettiin selvästi paheena, joka voitiin poistaa rangaistusten avulla.

On kokeiltu lempeämpiä *suostuttelustrategioita* valistuksen ja informaation muodossa. Päämääränä on ollut saada ihmiset vakuuttuneiksi siitä, että on viisainta pysyä raittiina tai kohtuuskäyttäjänä. Kuten sanottu, tämä strategia löysi tiensä kansakouluista vuonna 1937 annettuun lakiin, mutta luultavasti sillä on ollut paras kautensa viime vuosina, vaikka suurempi panos olisi ollut toivottava.

Ja lopuksi on kokeiltu *hoitoa ja avustusta*; ne ovat olleet käytössä 1960-luvun alusta lähtien.

Kuvio 1. Oluen, viinien ja viinon kulutus 1965—1987 (1965 = 100)

Hintapolitiikka

Onko Tanskalla alkoholipoliitiikkaa tällä hetkellä? Ei ole — ja on. Jos kuvitellaan lain olevan samantyyppinen kuin väestönsuojelulaki, kaniineista annettu laki, maidosta ja kulutusmaitotuotteista annettu laki, sairausvakuutuslaki jne., vastaus on kielteinen. Jos sitä kuvitellaan politiikaksi, joka koostuu eri asetusten, lakien ja muiden määräysten säännöksistä, vastaus on myönteinen.

Siksi annan lyhyesti tuntomerkit niistä elementeistä, joita voidaan hyvällä tahdolla nimitellä Tanskan alkoholipoliitiikaksi.

Kuten jo todettiin, valistus ja veropolitiikka siunattiin vuonna 1977 Tanskan alkoholipoliittikan pääkeinoiksi. Näköjään kukaan ei kiinnittänyt huomiota siihen paradoksaaliseen seikkaan, että nämä pääasialliset kulmakivet ovat murentuneet jo vuosia.

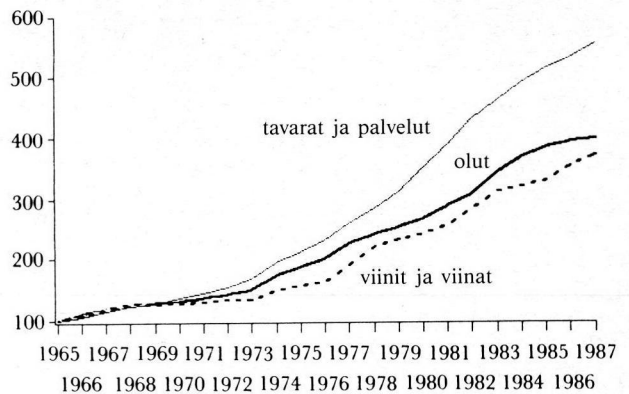
Odotettiin, että alkoholiverot säätelevät ihmisten alkoholin käyttöä. Ja tavallaan siinä ollaan oikeassa. Meillä on vaikuttava esimerkki siitä, että verojen korotukset vähentävät kulutusta. Tietenkin mielessäni on vuosi 1917. Kulutus oli vuonna 1918 laskenut neljäsosaan vuoden 1916 määrästä (kulutus 1916: 9,6 litraa 100 prosentin alkoholia/ 14 vuotta täyttänyt asukas; kulutus 1918: 2,2 litraa), ja ensisijaisena selityksenä pidetään verojen korottamista siten, että oluen ja viinien hinnat korotettiin kaksinkertaisiksi ja viinon hinnat 11-kertaisiksi. On olemassa myös tuoreempia, vähemmän dramaattisia esimerkkejä siitä, että hintatason muutokset saavat aikaan muutoksia kokonaiskulutuksessa. Kuvioista 1, joka esittää koko maan oluen, viinien ja viinon kulutusta, nähdään, miten viininkulutusta kuvaavassa nousevassa käyrässä on piikki vuodesta 1972 vuoteen 1973, jolloin Tanska liittyi EY:hyn ja jolloin alkuperäispullotteina maahantuodun pöytäviinilitran vero aleni 20,00 kruunusta 4,00 kruunuun. Tanskassa pulloitetun viinin veroa laskettiin 6,00 kruunusta 4,00 kruunuun. Kuohuviinin vero aleni samoin 1.1.1973 42,00 kruunusta 8,70 kruunuun litralta. Väkevän viinin vero aleni 27,00 kruunusta litralta (pulloissa tuotettuna) ja 11,60 kruunusta litralta (täällä pulloitetuna) 8,70 kruunuun. Oluen ja viinon veroja ei tuona ajankohtana muutettu.

Kuvio 1 osoittaa myös viinankulutuksen kehityksen, jossa eniten herättää huomiota sen aleneminen 25 prosentilla vuodesta 1977 vuoteen 1978, kun taas oluen- ja viininkulutus osoittivat lievää kasvua tuona vuonna. Samalla tavoin kuin viininkulutuksen kasvu vuonna 1973 selitetään alhaisemmalla hintatasolla, on viinankulutuksen vähenemisen selityksenä lähinnä huomattava verojen nousu. Akvaviitin ja viinan veroa korotettiin syyskuussa 1977 130,30 kruunusta litralta puhdasta alkoholia 167,50 kruunuun ja muiden viinosten vastaavasti 185,75 kruunusta 257,15 kruunuun. Vähittäismyynnissä nämä veronkorotukset merkitsivät sitä, että viinapullon hinta kallistui noin 12 kruunua ja esim. viskipullon hinta kallistui yleensä 50—60 kruunua. Tuolloin ei tehty muutoksia olut- ja viiniveroihin (Danmarks Statistik 1981).

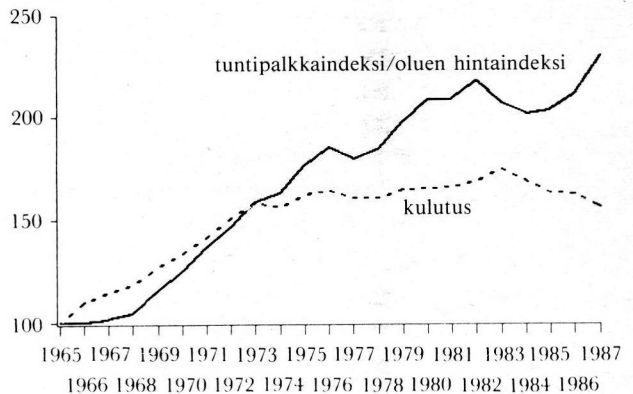
Tällä tavoin näyttäisi olevan mahdollista siirtää kulutusta eri juomaryhmiin ja rajoittaa kokonaiskulutusta. Vuodesta 1977 vuoteen 1978 keskimääräinen kulutus laski 11,6 litrasta 11,0 litraan 100-prosenttista alkoholia 14 vuotta täytännästä asukasta kohden. Tosin se seuraavina vuosina nousi 11,5, 11,6, 12,1, 12,4 ja 12,8 litraan, mistä syystä voidaan sanoa, että vuoden 1978 laskun on täytynyt tapahtua kesken nousukautta. Kaiken kaikkiaan on yleisesti todettu, että hinnankorotusten aiheuttamat kulutuksen alenemiset ”kurotaan kiinni” nopeasti. Käyttäjät yksinkertaisesti tottuvat uuteen hintatasoon. Osana alkoholipolitiikkaa pitäisi hinnat siis sitoa indeksiin siten, että ne koko ajan pysyvät yhteiskunnan yleisen palkka- ja kustannuskehityksen tahdissa. Tällaista indeksiin sitomista käytettiin yhtenä vuonna 1980-luvun alussa, mutta sen jatkamiseen ei löytynyt riittävästi poliittista tahtoa.

Edellä kirjoitin, että oli paradoksaalista poliitikkojen vedota veropolitiikkaan keinona säännellä ihmisten alkoholin käyttöä — lue: rajoittaa käyttöä. Alkoholin hinnat ovat kylläkin korkealla Tanskassa, mutta ne eivät kuitenkaan ole seuranneet muiden hintojen ja palkkojen kehitystä erityisen tarkasti. Alkoholin reaalihintaa on ollut laskussa pitkään. Kuvioista 2 nähdään, että alkoholin hinnat ovat nousseet vähemmän kuin muiden tavaroiden ja palvelujen hinnat. Oluen hintaindeksi on noussut vuoden 1965 luvusta 100 pistelukuun 395 vuonna 1987 ja vii-

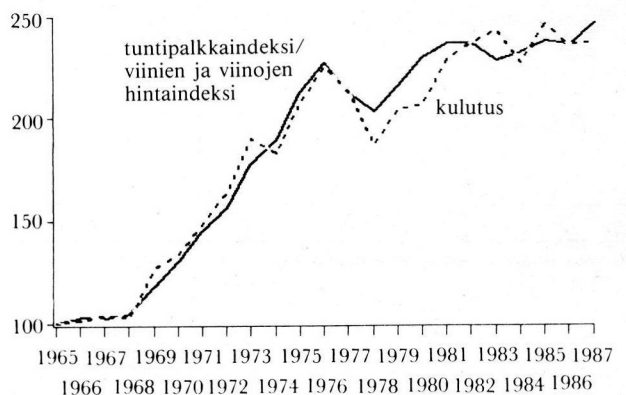
Kuvio 2. Hintakehitys 1965—1987 (1965 = 100)

Kuvio 3. Oluen kulutuksen suhde reaalihintaan 1965—1987 (1965 = 100)

Kuvio 4. Viinien ja viinosten kulutuksen suhde reaalihintaan 1965—1987 (1965 = 100)

nien ja viinan hintaindeksi (valitettavasti yhdeksi indeksiksi yhdistettynä, Danmarks Statistiks årbøger) on noussut 100:sta 368:aan; sitä vastoin yhteenlaskettu kuluttajahintaindeksi on samana aikana noussut 100:sta 551:een.

Kuvioissa 3 ja 4 on oluen sekä viinien ja viinon hintaindeksit jaettu ammattitaitoisen työntekijän tuntipalkkaindeksillä (ylityölisät eivät ole mukana, mutta lomarahat sekä sunnuntai- ja pyhäkorvaukset ja muut kiinteät lisät on sisällytetty indeksiin). Kuvioissa 3 ja 4 on näiden alkoholilajien kulutus 14 vuotta täytännästä asukasta kohden merkitty indeksillä 1965 = 100. Siitä nähdään toisaalta se, että 1980-luvulla keskimääräisellä tuntipalkalla saattoi ostaa yli kaksinkertaisen määrän alkoholia vuoteen 1965 verrattuna, toisaalta se, että viinien ja viinan kulutus osoittaa lähes vastaavaa kehitystä kuin reaalihinnan aleneminen, kun taas vastaavaa yhteyttä ei ole oluenhintojen ja oluenkulutuksen välillä.

Tätä kehitystä kannattaisi analysoida tarkemmin, mutta siihen ei tässä ole tilaa. Mutta en usko meneväni liian pitkälle päätelmissäni, kun katson alkoholin hinnoilla olevan suurta merkitystä kulutuksen kehitykseen. Tähän epäilyyn voi saada vahvistusta toisesta näkökulmasta. Rajaseutututkimuksen instituutti on joitakin vuosia tutkinut tanskalaisten rajanylittäjien ostototumuksia silloin, kun he kulkevat Saksan liittotasavallan puolelle (Bygvrå & Hansen 1987). On ilmeistä, että Saksan liittotasavallan halvemat alkoholin hinnat innostavat suurempiin ostoihin, ja monet matkailijat ovat tulleet maanteitse tehdäkseen sellaisia ostoryntäyksiä, että ostoskorit pullistelevat paitsi alkoholista myös tupakasta yms., ja auton tankki täytetään miellyttävän halvalla saksalaisella bensinillä. Etelä-Jyllannin kauppiat voivattelevat: kukaan ei viitsi ostaa alkoholia heiltä. Mutta he iloitsevat sisämarkkinoista; silloin hintaeron Tanskasta ostetun ja Saksasta ostetun alkoholin välillä voidaan olettaa pienenevän huomattavasti. Ja pienentynyt ero ei ole enää matkan väärä. Lisäksi uudet ajat koituvat *koko* maan alkoholin käyttäjien hyväksi, ja odotettavissa on voimakas kulutuksen kasvu, ellei valtio ryhdy tai ole pakotettu käymään kuluttajien kukkarolle kalliiksi muilla alueilla siten, että alkoholiin käytettävissä olevat varat pienenevät niin paljon, että vaiku-

tus jää yhdentekeväksi.

On viitteitä siitä, että hallitus jo useita vuosia sitten luopui ajatuksesta turvautua käyttöä sääntelevään hintapolitiikkaan. Kansankäräjillä käydyn keskustelun yhteydessä vuonna 1984 (ensimmäisessä sitten vuoden 1977 debatin) ei sosiaaliministerin kirjallisessa selonteossa ole mainintaa alkoholin hinnoista. Sitä seuranneessa keskustelussa ministeri vielä kieltäytyi ottamasta kantaa kysymykseen hintapolitiikasta keinona pitää kulutus alhaisena, sillä — kuten hän sanoi — ”koska tämä ei ole veropolitiikkaa, en voi luvata sitä” (Redegørelse . . . 1984, palsta 2706). Se oli tavallaan suoraa puhetta. Eikä se ollut ristiriidassa menneisyyden kanssa. Sillä aikaisemmista niin kauniista sanoista huolimatta on tällä vuosisadalla lähes poikkeuksetta ollut sääntönä, että Tanskassa alkoholin hintoja ei ole perusteltu alkoholipolitiikalla vaan finanssipolitiikalla. On kuitenkin mainittava, että Radikale Venstre -puolue vuonna 1986 ehdotti Tanskalle yhtenäistä alkoholipolitiikkaa ja että ehdotuksen yhtenä kohtana oli alkoholin hintojen sitominen indeksiin. Tämä ehdotus valui kuitenkin hiekkaan.

Vaikka sosiaaliministeri vuonna 1984 sanou- tuikin irti hintapolitiikasta, hän tarjosi tilalle valistustoimintaa tärkeäksi ennalta ehkäiseväksi keinoksi. Näin hän jälleen kerran vahvisti sen, että modernin tanskalaisen alkoholipolitiikan on ensi sijassa oltava valistus- ja informaatiotoimintaa. Kansankäräjät antoi tässäkin tilanteessa tälle kannalle täyden tunnustuksen. Siksi on täysi syy pysähtyä hetkeksi tarkastelemaan, miten tämä hoidetaan ja mitä vaikutuksia voidaan odottaa.

Valistus

Valistuksen suosio ei varmastikaan ole missään suhteessa valistuksen tuloksiin, hieman kärjistäen ilmaistuna. Odotukset täällä kotona sekä ulkomailla ovat usein liioiteltuja. Odotetaan, että valistuksella ja opetuksella voitaisiin ehkäistä useita alkoholiongelmia. Mutta valistustutkimus ei ole kyennyt osoittamaan tämän- suuntaisia vakuuttavia tuloksia. Epäilijät voivat luultavasti esittää useampia argumentteja kuin kannattajat. Tämä voi kuitenkin olla yhteydessä siihen, että valistustutkimus tieteellisenä

toimintana on vielä lapsenkengissä, ja/tai siihen, että valistuksen vaikutus on niin pieni osa yksilön alkoholiin suhtautumiseen kohdistuvasta monimutkaisesta kokonaisvaikutuksesta, että sitä ei voida erottaa eikä näin ollen arvioida.

Valistuksen kannattajien täytyy tästä syystä pitäytyä enemmän uskoon ja toivoon kuin kovaan tutkimustietoon. Mutta toisaalta valistus-tutkimus (ja yleisempi tiedotustutkimus) osoittaa suhteellisen yksiselitteisesti, että tie menestykseen kulkee laajamittaisen ja jatkuvan vaikuttamisprosessin kautta, aivan kuten viestin täytyy sisällöltään vastata muualta tulevia viestejä ja signaaleja. Voidaanko Tanskan alkoholivalistuksesta nyt sanoa, että sillä on nämä ominaisuudet?

Kansakoululain mukaan (ja ainoastaan siinä velvoitetaan lakisääteisesti valistustoimintaan tällä alueella) on annettava opetusta yleisistä nautintoaineista ja päihteisistä. Sitä ei kuitenkaan ole lukujärjestyksessä, joten aihetta usein pidetään lapsipuolen asemassa ja käsitellään muiden aineiden yhteydessä. Tässä opetuksessa käytettäväksi on mm. Alkoholi- ja huumeneuvosto (Alkohol- og Narkotikarådet) tuottanut joitakin valistusfilmejä ja muunlaista valistusmateriaalia, jotkut koulut käyttävät niitä alkoholivalistajia, joita monet läänit ja muutamat harvat isommat kunnat ovat palkanneet. Mutta vielä ei opetus ole mittavaa. Hyvä, jos oppilas yhdeksän kouluvuoden aikana saa enemmän kuin yhden viikon alkoholiopetusta. Entä koulunkäynnin päätyttyä?

Tässä voidaan hyvin puhua hakuammunnasta. Alkoholi- ja huumeneuvostolla on lähes monopoliasema perinteisemmässä valistustyössä. Neuvoston budjetti ei kuitenkaan ole suuren suuri, mikä heijastuu valistustoimiin. Suunnitteen joka toinen vuosi on tehty tietoisu (tv-ohjelma, jonka kesto on enintään 90 sekuntia ja joka lähetetään enintään 2 kertaa) ja alkoholista kertovia esitteitä jaetaan kirjastoihin ja lääkäreiden odotushuoneisiin jne. Lisäksi julkaistaan ilmaista keskustelemaa — mutta ei suoraan valistavaa sanan varsinaisessa merkityksessä — aikakauslehteä suurehkolle joukolle ammatillisesti kiinnostuneille ja muille, jotka sitä haluavat tilata.

Jo tässä vaiheessa voidaan sanoa, että tanskalainen alkoholivalistus ei täytä jatkuvan, laa-

jamittaisen vaikuttamisprosessin vaatimusta. Eikä silloinkaan vaikka tähän lisäksi sen valistustyön, jota yksityiset järjestöt ja muut asiasta erityisesti kiinnostuneet tahot satunnaisesti tekevät. Kaiken kaikkiaan siitä ei ole paljonkaan apua. On melko turhauttavaa verrata sitä alkoholivalistuksen ainoaan jättiläiseen, nimittäin alkoholialaan. Väitetään, että julkisen sektorin (valtion, läänien ja kuntien) alkoholivalistukseen vuosittain käyttämä miljoonamäärä on vain yksinumeroisen, kun taas alkoholialan mainosbudjetin miljoonamäärä on kolminumeroisen. Ei tarvita kovinkaan paljon mielikuvitusta päätellä, kenen viestejä ihmiset useimmin kuulevat tai näkevät.

Alkoholimainonta vie meidät kysymykseen yhdenmukaisista viesteistä yhteisessä ennalla ehkäisevässä työssä. Huolimatta valtavasta anti-valistuksesta, jota mainos edustaa, on alkoholimainonta sallittu Tanskassa. Mainostettaessa alkoholijuomia, joiden alkoholimäärä on alle 2,25 painoprosenttia, ei rajoituksia ole. Muita alkoholijuomia ei saa mainostaa radiossa ja televisiossa; lisäksi on hyväksytty mainoskoodeksi, joka asettaa joitakin esteitä vapaalle kehitykselle. Tämän koodeksin ovat laatineet ja hyväksyneet — tosiaankin alkoholielinkeinot itse. Kuluttaja-asiamies yritti pari vuotta sitten tiukentaa joiltakin osin voimassa olevaa koodeksia. Mutta ennen kuin neuvottelut alkoholielinkeinon kanssa oli saatu päätökseen, nämä olivat saaneet runnottua läpi joukon uusia säädöksiä, jotka joiltakin osin ehkä olivat tiukempia kuin vanhat, mutta joiltakin osin selvästi lievempiä. Jos siis suoritetaan loppulaskelma, uskon, että alkoholintuottajat ja -jakelijat voivat onnitella itseään siitä, että he ovat saavuttaneet taloudellisen voiton tässä tapauksessa.

Kuluttaja-asiamiehen tulee mm. ”neuvottelutilanteissa yrittää vaikuttaa elinkeinonharjoittajiin siten, että he toimivat markkinointilain mukaisesti. . .” (Bekendtgørelse 1981-09-25 nr. 496). Hän toisin sanoen valvoo julkista sektoria. Mutta hänen antautumisensa sillä tavoin riepotehtavaksi ei luullakseni ole lisännyt julkisen sektorin harjoittaman alkoholivalistuksen uskotavuutta saati perillemeno.

Huolellisestikin suunnitellun valistuskampanjan perillemeno vaarantuu tällä tavalla. Alkoholivalistukseen *olisi* saatu enemmän painoa, jos

mainoskoodeksia olisi tiukennettu hieman enemmän. Alkoholimainonnan kieltäminen *olisi* ollut julkisuudessa selvä merkki samaan suuntaan kuin alkoholivalistus. Voin nähdä vain yhden syyn siihen, ettei niin tapahdu. Se on alkoholielinkeinojen huomioon ottaminen. Tällä alalla — ja myös muilla aloilla — taloudelliset intressit ovat vahvempia kuin ennalta ehkäisevä politiikka.

Myös toiselta alueelta kantautuu soraääniä. Marraskuun 1. päivästä 1989 alkaen lakkautettiin opetusministeriössä alkoholi- ja huumekeyksymysten konsultin virka eikä varoja kanavoitu jollekin toiselle sopivalle viranomaiselle, joka siinä tapauksessa ottaisi hoitaakseen konsultin tehtävät. Konsultti on ohjannut ja opastanut kouluja niiden valistustyössä ja muussa ennalta ehkäisevässä toiminnassa. Täytyykö minun — nyt rautalangasta vääntäen — toistaa sosiaaliministerin sanat vuodelta 1984: ”Ennalta ehkäisevässä työssä valistuksen tulee olla keskeisellä sijalla ponnisteltaessa alkoholihaittojen määrän ja vaikeusasteen rajoittamiseksi” (Redegørelse etc. 1984, palsta 1386).

Muita määräyksiä

Nyt olen siis käsitellyt kahta otsikon elementtiä: valistusta ja hintoja. Kuten on käynyt ilmi, niiden molempien sisältö on niukka. Otsikon viimeinen osa on muotoiltu kysymykseksi ”— ja mitä muuta?”. Kysymyshän voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Joko siten, että ”onko tämän lisäksi muuta”, tai siten, että ”mitä voidaan suositella tämän lisäksi”.

Valitsen ensiksi ensimmäisen tulkinnan. Vastaus tähän kysymykseen on nopeasti selvitetty. Erinäisiä määräyksiä kätkeytyy joihinkin lakeihin ja käytäntöihin, ja niitä voidaan hyvin pitää osana Tanskan alkoholipolitiikkaa. Luetteleen ne nopeasti järjestyksessä.

Tieliikennelaki, ilmailulaki jne. määräävät, että ajoneuvoa jne. ei saa ajaa määrätyn promillerajan ylittäneenä.

Hotelli- ja ravintolatoiminnasta annetussa laissa asetetaan omistajalle ja henkilökunnalle vaatimuksia: alle 18-vuotiaille nuorille tai päihtyneille (!) ei saa anniskella (Luoja yksin tietää, miten monta viinitupaa täytyisi sulkea, jos tätä viimeksi mainittua määräystä olla myymättä hu-

malaisille asiakkaille noudatettaisiin); tarjolla on oltava alkoholiton vaihtoehto, mm. kahvia; paikalliset lupaviranomaiset antavat lausunnon alkoholilupahakemuksista.

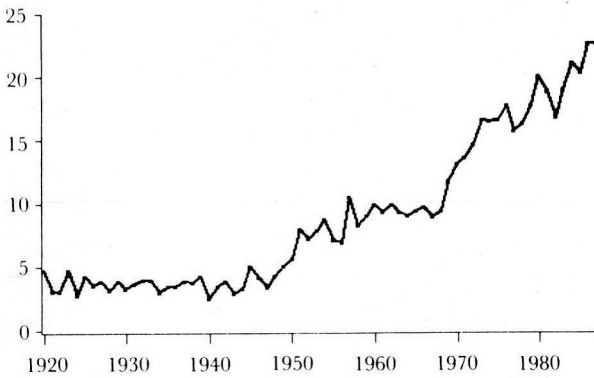
Sitten on joukko määräyksiä, jotka ehkä ennemminkin ylläpitävät lakia ja järjestystä kuin vahvistavat tai edistävät raittiutta. Esimerkiksi poliisissäännöstö kieltää ihmisiä esiintymästä julkisilla paikoilla niin päihtyneinä, että he voisivat aiheuttaa vahinkoa muille, ja takaa lisäksi mahdollisuuden kieltää alkoholin nauttiminen esim. kävelykaduilla ja puistoissa.

Jotkut määräykset takaavat yhtäläiset kilpailuedellytykset mutta vaikuttavat samalla alkoholin saatavuuteen. Esimerkiksi myymälöiden sulkemisesta annetussa laissa on määräyksiä, jotka kieltävät alkoholin myynnin muulloin kuin normaalina aukioloaikana. Tämä määräys merkitsee sitä, että ympäri vuorokauden auki olevat kioskit, huoltoasemat yms. eivät saa myydä alkoholijuomia illan ja yön tunteina (mutta huoltoasemat saavat kernaasti myydä pullon viskiä päivällä). Lisäksi paikalliset viranomaiset voivat antaa kesäasuntoalueiden vähittäiskauppiaille, puutarhayhdistyksille, Tanskan ja Saksan liittotasavallan rajan pinnassa oleville alueille jne. luvan myydä alkoholia jopa laajennetun aukiolonajan rajoissa. Viinaverosta ja viiniverosta annetut lait kieltävät viinan kotipolton sekä sellaisten kotiviinien valmistamisen, joiden raaka-aineet ovat suurimmaksi osaksi eittanskalaisia.

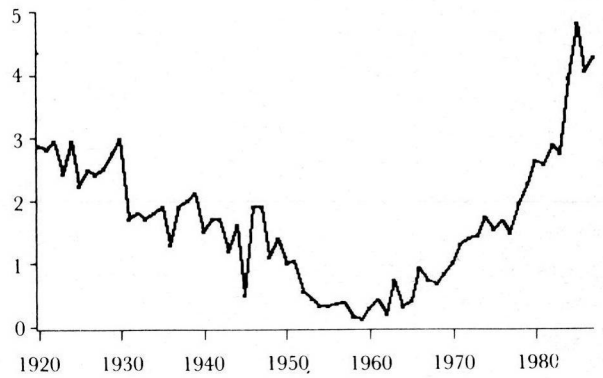
Olen saattanut unohtaa muutaman tärkeän määräyksen, mutta niiden merkitys on siinä tapauksessa marginaalinen väestön alkoholitapoihin vaikuttamisen kannalta.

Lisäksi Tanskassa on tapana ”moralisoimatta tarjota tarpeellista sosiaalista ja terveydenhoitoapua niille ihmisille, joille aiheutuu haittaa alkoholin väärinkäytöstä”, kuten sisäasiainministeri niin kauniisti esitti vuonna 1977 (Redegørelse etc. 1977, palsta 431). Tämä merkitsee sitä, että kaikki voivat mennä lääkärin vastaanotolle tai alkoholipoliklinikalle ja saada hoitoa alkoholin väärinkäytön tai sen seuraamusten takia. Periaatteessa ei myöskään tehdä eroa väärinkäyttäjän ja ei-väärinkäyttäjän välillä silloin, kun sairaalapaikkoja täytetään sairaaloissa tai mielisairaaloissa, myöskään oikeus sairauspäivärahaan, lisävastukseen tai johonkin muuhun

Kuvio 5. Maksakirroosikuolleisuus 1920—1987, tapauksia 100 000:ta 14 vuotta täyttäneeltä miestä kohti

Kuvio 6. Alkoholipsykoosiin, alkoholismiin ja alkoholimyrkytykseen kuolleisuus 1920—1987, tapauksia 100 000:ta 14 vuotta täyttäneeltä asukasta kohti

raha-apuun ei ole riippuvainen raittiista elämäntavoista.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Tanskan valtiollinen alkoholipolitiikka on melko suppealaista. Se olisi tietenkin riittävän hyvin toteutettu, ellei pienessä maassamme olisi alkoholi-ongelmia. Seuraavaksi kuvailen lyhyesti, miltä tilanne näyttää.

Alkoholiongelmat

Tässä katsauksessa rajoitutaan joihinkin sellaisiin tapauksiin, joissa on tieteellisesti tai ratkaisevasti osoitettu, että alkoholi on kuvassa mukana osasyynä tai pääasiallisena syynä.

Aluksi käsitellän joitakin sairauksia ja kuolemantapauksia. Maksakirroosi on usein alkoholin aiheuttama. Kuvio 5 käy ilmi miesten kuolleisuus tähän sairauteen. (Naiset on jätetty pois siitä syystä, että heidän maksakirroosikuolleisuutensa on erittäin poikkeava toisen maailmansodan aikaisen erityisilmion vuoksi.) Mutta miehillä on kuolleisuus melko selvästi noussut: 4,7 kuolemantapausta 100 000:ta asukasta kohti vuonna 1920 ja 22,6 tapausta vuonna 1987 (vuoden 1987 kokonaismäärä oli 465).

Kuviossa 6 esitetään alkoholipsykoosiin, alkoholismiin ja alkoholimyrkytykseen kuolleet vuodesta 1920 alkaen. Suunta oli laskeva aivan 1950-luvun lopulle, mikä voidaan selittää siten,

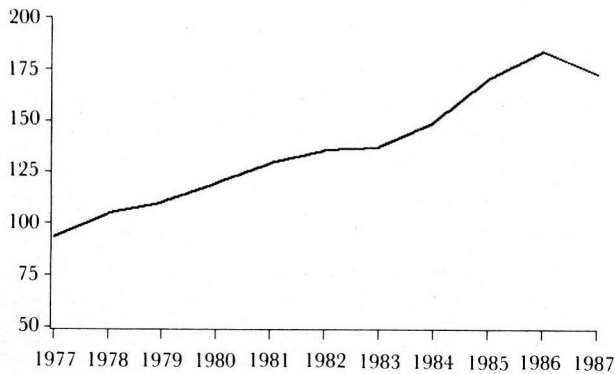
että vuotta 1917 edeltäneiden vuosien runsaan kulutuksen vaikutukset laantuvat hitaasti. Hyvin voimakas nousu 1960-luvun alusta 1980-luvun keskivaiheille, jolloin rekisteröity kuolleisuus 16-kertaistui, on niin raju, että sitä ei voi selittää muuttuneella diagnoosikäytännöllä. (Vuonna 1987 näiden diagnoosien osalta kuolemantapausten kokonaismäärä oli 179.)

Kuviosta 7 ilmenee, että hoitokerrat alkoholipsykoosi-, alkoholismi- ja alkoholimyrkytystapausten osalta ovat tavallisilla osastoilla kaksinkertaistuneet vuodesta 1977 vuoteen 1986 (93 hoitokertaa 100 000:ta asukasta kohti vuonna 1977 ja 183 vuonna 1986; tai kokonaislukuina 3 667 ja 7 253).

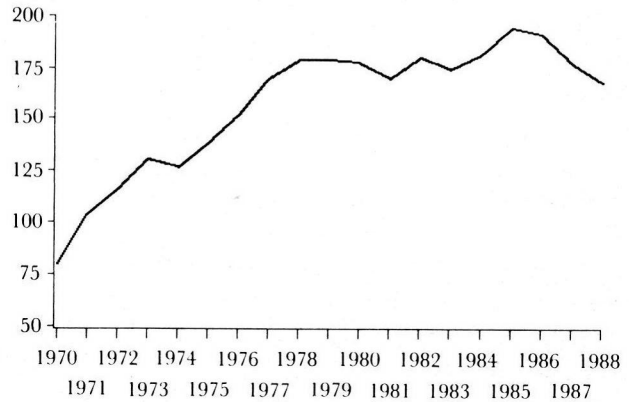
Näitä alkoholidiagnooseja esiintyy myös psykiatrisissa sairaaloissa. Kuvio 8 nähdään, miten näiden päädiagnoosien määrät ovat lisääntyneet psykiatrisissa sairaaloissa, psykiatrisilla osastoilla ja hoitokodeissa vuodesta 1970 vuoteen 1978. Tämän jälkeen on taso pysynyt kutakuinkin vakaana. Mutta kyseessä on yli 125 prosentin lisäys lähtövuoteen 1970 verrattuna. Osa tästä lisäyksestä voitaneen kuitenkin panna hoitokapasiteetin lisäyksen tiliin. (Vuonna 1988 oli potilaita, joilla oli nämä diagnoosit, kaikkiaan 7 120.)

Alkoholi on vakava ongelma myös liikenteen kannalta. Kuvio 9 osoittaa toisaalta alkoholiehoitosten onnettomuuksien osuuden kaikista lii-

Kuvio 7. Ei-psykiatrisissa sairaaloissa hoidetut alkoholi-psykoosi-, alkoholismi- ja alkoholimyrkytystapaukset 1977—1987, hoitokertoja 100 000:ta 14 vuotta täyttäneitä asukasta kohti

Kuvio 8. Psykiatrisissa sairaaloissa hoidetut alkoholipsykoosi-, alkoholismi- ja alkoholimyrkytystapaukset (päädiagnooseina) 1970—1988, hoitokertoja 100 000:ta 14 vuotta täyttäneitä asukasta kohti

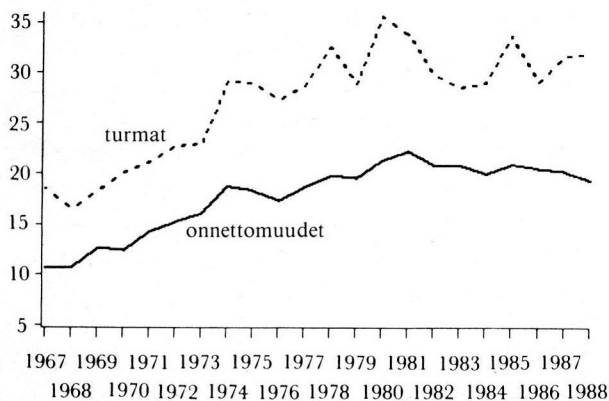

kenneonnettomuuksista, toisaalta kuolemaan johtaneiden alkoholitapausten osuuden kaikista liikenneturmista. ”Alkoholitapauksella” tarkoitetaan sitä, että siinä osallisena olevan kuljettajan tai jalankulkijan veren alkoholipitoisuus on onnettomuushetkellä 0,5 promillea tai enemmän. Tämä 0,5 promillea ei ole se juridinen raja, joka erottaa rattijuopumuksen ei-rattijuopumuksesta. Tuo raja on 0,8 promillea. Mutta Tanskassa käytetään tilastotaulukoissa (Danmarks Statistik) siis 0,5 promillen rajaa. Kuviossa 9 näkee, että alkoholiehtoisten onnetto-

muuksien osuus nousi 11 prosentista vuonna 1967 22 prosenttiin vuonna 1981, kun taas kuolemaan johtaneiden alkoholitapausten osuus kasvoi 18 prosentista vuonna 1967 yli 35 prosenttiin vuonna 1980. Molemmissa on taso viime vuosina laskenut tai vakiintunut.

Tuskin menen liian pitkälle näitä kuvailtuja kehityssuuntia ajatellen sanoessani, että alkoholihaittojen määrä on ollut nousussa ja on nyt sellaisella tasolla, että on syytä kysyä, eikö ole pian aika arvioida uudelleen Tanskan alkoholipolitiikkaa. Sosiaaliministeri oli samantapaisilla linjoilla vuonna 1984, kun hän kirjallisessa selonteossa totesi: ”Tilastoitujen alkoholihaittojen määrässä tapahtunut kehitys antanee aiheita huoleen ja herättää kysymyksen, onko syytä ottaa käyttöön rajoittavampi alkoholipolitiikka kuin se, jonka me tässä maassa tunnemme” (Redegørelse etc. 1984, palsta 1383). Hän vastaa heti perään yksiselitteisesti: ”Hallituksen selkeä kanta kuitenkin on, että tähänastinen, liberaalinen ja suhteellisen rajoitukseton alkoholipolitiikka kuitenkin ajan mittaan antaa parhaimmat tulokset.” Tätä ei perusteltu viittaamalla tieteellisiin tutkimuksiin vaan esimerkiksi sellaiseen näkökantaan, että ”meillä ei näytä olevan tässä maassa enempää haittavaikutuksia ja väärinkäyttäjiä kuin muissa, enemmän rajoituksiin turvautuvissa maissa, esim. muissa Pohjoismaissa” (Redegørelse etc. 1984).

Kuvio 9. Alkoholiehtoisten tapausten osuudet kaikista liikenneonnettomuuksista ja -turmista 1967—1988, %

Toisin sanoen sillä kertaa *ei* ryhdytty vakavasti harkitsemaan alkoholipolitiikan muuttamista. Uudelleen arvioinnin vaatimus on siksi yhä ajankohtainen ja luonnollisesti sitäkin suurempi nyt, koska olemme pian silmätysten EY:n sisämarkkinoiden kanssa ja koska voidaan pelätä hintojen putoamista, jolla saattaa olla suunnattomia vaikutuksia tanskalaisten juomata-poihin.

Tulevaisuuden näkymiä

EY:n sisämarkkinoiden toteutuessa alkoholin hinnat Tanskassa alenevat huomattavasti nykyiseen verrattuna, mikäli verotusta pyritään harmonisoimaan. Kaikesta päätellen tästä periaatteesta ollaan kuitenkin luopumassa yhteisen minimimitavoitteen hyväksi. Mutta kukaan ei vielä tiedä, millaiselta lopullinen muoto tulee näyttämään, ja joka tapauksessa on odotettavissa, että monet muut seikat saavat aikaan sen, että alkoholi halpenee Tanskassa, toteutuipa alun perin suunniteltu verojen harmonisointi tai ei. Ajattelen tässä ponnisteluja tavaroiden vapaan liikkumisen esteiden poistamiseksi ja kilpailun vinoutumien välttämiseksi, matkatavaramääräyksiin liittyvien kahden ja yhden päivän säännösten poistamista sekä yksityiseen käyttöön tuotavan sallitun alkoholimäärän suurentamista. Seuraavassa ajatukset perustuvat siihen, että alkoholin hinnat laskevat Tanskassa olennaisesti vuoden 1992 jälkeen.

Kuvitelkaamme nyt, mitä tapahtuu, kun hinnat laskevat — olojen pysyessä muutoin ennallaan. Lukuun ottamatta sitä, että on vaikea kuvitella kaiken muun pysyvän ennallaan, paras tarjoukseni tässä ajatuskokeilussa on se, että ensisijaisesti rajakauppa tulee vähenemään siitä syystä, että Tanskan ja Saksan liittotasavallan hintaerot pienenevät; samaten oluen ja viinien kotivalmistus tulee harvinaisemmaksi. Mutta tilastoitu kulutus nousee sitäkin enemmän, koska tanskalaiset vastaisuudessa kuluttavat keskimäärin enemmän alkoholia kuin nykyään. Viimeisetkin rippeet siitä kuvitelmasta, että alkoholi on vain erityistilanteissa käytettävä ylellisyystavara, haihtuvat. Alkoholista tulee mahdollisesti vieläkin enemmän päivittäistavara. Ja uskon, että kulutustaan lisäävät lähes kaikentyyppiset käyttäjäryhmät: sekä tällä hetkellä vain

vähän juovat että kohtuullisesti juovat, kuten myös jotkut niistä, jotka jo nyt ovat suurkuluttajia. Yleisesti katsoen kaikki lisääisivät kulutusmääriään. Tästä on seurauksena huomattavaa siirtymistä siihen käyttäjäryhmään, joka on vaarassa altistua alkoholiongelmille.

Tämän kehityksen lisäksi voidaan pelätä, että talouskriisi, jonka kourissa Tanska on jo pitkään ollut, tulee jatkumaan (huolimatta niistä eräiden poliitikkojen antamista kultaisista lupauksista sisämarkkinoista talouden viimeisenä pelastuskeinona). Yritän selittää, mikä merkitys tällä *saattaa* olla alkoholipolitiikalle ja alkoholin väärinkäyttäjille.

Palaan aluksi takaisin kysymykseen, miten kukin kulttuuri, yhteiskunta ja ajankohta sie-tää alkoholin käytön haittavaikutuksia. Yleisesti ottaen koko meidän kulttuuriipiiriämme leimasivat 1960-luvun alussa yhä useammantyyppiset sosiaaliset poikkeavuudet lääketieteellisesti määriteltynä ja yhteiskunnan asennoitumisessa näihin käyttäytymismuotoihin tapahtui muutos: rangaistusten ja kurinpidon asemesta suuntauduttiin hoitoon. Tämä koski myös ongelmallista alkoholikäyttäjien määrää ja, kuten olen kertonut, myös Tanskaa, jossa sairausmalli omak-suttiin samaan aikaan, kun hoitotarjontaa lisä-ttiin voimakkaasti ja alkoholia väärin käyttävien henkilöiden moraalinen tuomitseminen väheni ja rangaistuksen luonteisia interventiostrategioita lievennettiin. Klaus Mäkelää siteeraten voidaan sanoa, että siirryttiin avoimesta rangaistukseen pohjautuvasta alkoholikontrollista integ-ratiivisempaan kontrolliin (Mäkelä 1980).

Suurisuuntaisen hoitokoneiston luominen ei alkoholin väärinkäyttöä silmällä pitäen ollut ainutlaatuista vaan yleinen kehityslinja 1960-luvulla. Todennäköisesti — tai muun muassa — tästä syystä on mahdollista, että yhteiskunta, esim. tanskalainen, on sietänyt alkoholin väärinkäyttäjiiä ja — kuten olemme nähneet — alati kasvavia alkoholiongelmia 1960-luvun alusta lähtien. Ne on voitu vaivattomasti siirtää julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon hoidettaviksi. On ”moralisoimatta” tarjottu ”tarpeellista sosiaalista ja terveydenhoitoapua niille ihmisille, joille aiheutuu haittaa alkoholin väärinkäytöstä”, kuten ministeri asian esitti vuonna 1977.

Mutta suhdanteet muuttuivat. Ja tyypillistä on ollut piirre, että kapitalistisissa hyvinvointiyh-

teiskunnissa talouskriisi ensimmäiseksi näkyy sosiaali- ja terveydenhuollossa. Tanska ei tee tässä suhteessa poikkeusta. Minun tarvitsee vain muistuttaa erottamisista ja vaatimustason laskeamisesta sairaaloissa, lääkäriissäkäynnin muuttamisesta maksulliseksi, lääkeavustuksen pois-tamisesta, maksullisten sairaaloiden hyväksymisestä. Tämän lisäksi terveystieteiden edustajat määrittivät 1970-luvulla uudelleen, miten vastuu kansanterveydestä jaetaan. Mäkelä (1980) siteeraa amerikkalaista lääkäriä ja Rockefeller-säätiön puheenjohtajaa seuraavasti: ”Uskon, että ajatus ’oikeudesta’ terveyteen tulisi korvata ajatuksella *yksilön moraalisesta velvollisuudesta* pitää huolta terveydestään...” (kursivointi Thorsenin). Mäkelä lisää, että tämä käsitys, jonka mukaan yksilö on itse vastuussa terveydestään, ilmeisesti ensimmäiseksi liitettiin sellaisiin seikkoihin kuin tupakointi ja alkoholin käyttö. Jatkuva puhe elämäntapasairaudesta Tanskan hallituksen ennaltaehkäisyohjelmassa vuodelta 1989 (Regeringens forebyggelseprogram. Programdel. 1989) viittaa samaan suuntaan. Samaa voidaan myös sanoa Radikale Venstre -puolueen terveystieteiden puheenjohtajan lausunnoista, joiden mukaan elinsiirtojen yhteydessä pitää alkoholin väärinkäyttäjät ja suurtupakoijat pistää jonon hännille.

Tutkijaryhmä, joka suoritti kansainvälisen vertailevan tutkimuksen alkoholiongelmista ja alkoholikontrollista seitsemässä eri maassa (Mäkelä & al. 1981), tuli siihen lopputulokseen, että sosiaali- ja terveydenhuoltoa vaivaava taloudellisten resurssien rajallisuus vaikeuttaa vastaisuudessa integratiivista ja palveluun suuntautuvaa käytäntöä alkoholiongelmien ehkäisemisessä. Nämä tutkijat kirjoittavat, että hoitojärjestelmän kriisi näyttää herättäneen uudelleen julkisen huolestumisen juomisesta. Kasvava kiinnostus terveisiin elämäntapoihin yleensä voi myös osaltaan vaikuttaa siihen, että yhä enenevässä määrin hyväksytään se, että alkoholia ei voi pitää vain nautintoa tuottavana vaan sellaisena, johon voi liittyä sosiaalisia ja terveydellisiä vaaroja samalla tavalla kuin muihin epäterveellisiin seikkoihin päivittäisessä ravinnossamme. He jatkavat (Mäkelä & al. 1981, 106): ”Alkoholin käytön mahdollinen henkiin herättäminen moraalisenä kysymyksenä voi vahvistaa pyrkimyksiä käyttää yksittäisten, poikkeavien al-

koholin käyttäjien valvonnassa rangaistuksia ja kurinpitotoimia.” Toisin sanoen tutkijat näkevät tämän seitsemän maata käsittäneen tutkimuksen takana mahdollisuuden, että sellaisina aikoina, jolloin talouskriisi kiihtyy ja alkoholi-ongelmat lisääntyvät, kuten meillä nyt, palataan poikkeavien alkoholin käyttäjien kohdalla ”vanhaan” rangaistuksiin pohjautuvaan, yksilökoh-taiseen kontrolliin.

Nyt joku haluaa ehkä väittää, että maalaan pirua seinälle. Se on mahdollista. Mutta toisaalta on ajateltavissa, että kehitys kulkee siihen suuntaan. Mutta voimme joka tapauksessa yrittää estää sen alkoholipolitiikan avulla, nimittäin rajoittamalla väärinkäyttöä ja siten rasitusta, joka väärinkäyttäjistä koituu julkisille sairaskasvoille.

Mutta ilman tätäkin kauhukuvaa tulevaisuudesta on alkoholiongelmien rajoittaminen riittävän tärkeä päämäärä sinänsä. Tehtävä on laaja, sillä kukaan ei voine kieltää tai vähätellä sitä, että 1) ne alkoholihaitat, joita voimme seurata käytettävissä olevista tilastosarjoista, ovat lisääntyneet monena vuonna ja ovat nyt suhteellisen korkealla tasolla verrattuna aikaan 10, 15 ja 20 vuotta sitten, 2) EY:n sisämarkkinoiden odotetusti huomattavasti alhaisempien hintojen myötä juomatavat muuttuvat ja alkoholiongelmien kasvavat entistä enemmän — olojen pysyessä muutoin ennallaan. Tästä syystä meidän on yritettävä muuttaa tämä ”olojen pysyessä muutoin ennallaan” muotoon ”olot *eivät* pysy muutoin ennallaan”. Ehkä yhteiskunnallinen kehitys tulee avuksemme, esim. siten, että ostovoima heikkenee. Mutta mitä meillä on tarjottavana nimenomaan alkoholipolitiikan alalla?

Näin olen päässyt otsikon kysymyksen ” — ja mitä muuta?” toiseen tulkintaan, nimittäin ymmärrettynä ”mitä voidaan suositella tämän lisäksi”. Tässä olisi mukava esittää täydellinen luettelo perusteltuja ehdotuksia Tanskan tulevaksi alkoholipolitiikaksi. Mutta minun täytyy pettää odotukset. Niitä ei niin vain vedetä hi-hasta. Siihen vaaditaan perusteellisempaa uudelleen arviointia Tanskan nykyisestä alkoholipolitiikasta ja ehkä analyysia tanskalaisesta alkoholikulttuurista sellaisena kuin se nyt näyt-täytyy. Mutta voitaneen kuitenkin jo nyt sanoa, että pyrittäessä määrittelemään tulevaisuuden politiikkaa ei pidä heittää lasta pesuveiden mu-

kana. Nykyisessä tavassa tarkastella ongelmia ja puuttua niihin on elementtejä, joita mahdollisesti täytyy vahvistaa ja jotka voivat olla perustana huomispäivän kokonaisvaltaisille alkoholipoliittisille toimenpiteille. Toisaalta ei pidä myöskään suoralta kädeltä torjua naapurista tulevia vaikutteita.

Kirjallisuus

Bekendtgørelse 1981-09-25 nr. 496 om regler for forbrugerombudsmandens virksomhed

Bygvrå, S. & Hansen, C. Y.: Den dansk-tyske grænsehandel: Udvikling. Indhold. Årsager/1977—1986. Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning, 1987

Damkot, D. K. & Meyer, E.: Alcohol and social policy: An historical perspective on evolving intervention strategies. *Journal of Drug Issues*, Summer 1984, 479—490

Danmarks Statistik: Statistiske efterretninger A 38. 1981

Danstrup, K. & Koch, H.: De nye klasser 1870—1913. I: Dybdahl, V. (red.): Danmarks historie. Bind 12. København 1978

Fahrenkrug, W. H.: Alkohol, Individuum und Gesellschaft: Zur Sozialgeschichte des Alkoholproblems in den USA. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 1984

Gusfield, J. R.: Prevention: rise, decline and renaissance. P. 402—425. In: Gomberg, E. L. & al. (eds.): Alcohol, science and society revisited. The University of Michigan Press 1982

Käännös: Arja Aarnio

Mäkelä, K.: Alkoholkonsumtionens vågrörelser och alkoholfrågans historiska former. *Sociologisk forskning* 20 (1983): 1, 11—19

Mäkelä, K.: Den sociala alkoholfrågans framtid. *Repressiva åtgärder eller restriktiv alkoholpolitik? Alkohol och narkotika* 74 (1980): 4, 1—6, 28

Mäkelä, K. & al. (eds.): Alcohol, society, and the state. 1. A comparative study of alcohol control. Toronto: Addiction Research Foundation, 1981

Redegørelse om de forskellige sider af alkoholproblemet. (Skriftlig redegørelse af indenrigsministeren.) Fortryk af folketingets forhandlinger 3/9 77

Redegørelse om de forskellige sider af alkoholproblemet. Særtryk af folketingets forhandlinger: 1. Socialministerens redegørelse af 7. marts 1984 om de forskellige sider af alkoholproblemet. 2. Folketingets forhandling den 21. marts 1984 om socialministerens redegørelse af 7. marts 1984. København: Alkohol- og Narkotikarådet, 1984

Rosenkjær, J.: Ædruelighedsarbejdet. S. 81—93. I: Dahl, S. (red.): Danmarks Kultur ved Aar 1940. København 1942

Sachs, M.: Dansk Rets Regler om Foranstaltninger mod Misbrug af Alkohol. S. 65—82. I: Bidrag til Belysning af Alkoholproblemet i Danmark. II Del. Materialesamling tilvejebragt af Kommissionen af 1934 angaaende Alkoholspørgsmaalet. København 1938

Sundhedsministeriet: Regeringens forebyggelsesprogram. Programdel. Sundhedsministeriet og Komiteen for Sundhedsoplysning. København 1989

Thorsen, T.: Da Danmark blev ædrueligt. *Alkoholpolitik* 5 (1988): 4, 209—219.

English Summary

Thorkil Thorsen: Tanskalaista alkoholipoliittikkaa: valistusta, hintoja — ja mitä muuta? (Danish alcohol policy: education, taxation — what else?)

Danish alcohol policy, as is the case in other countries, has been through several periods of varying strategies as regards intervention in alcohol problems. In the decades around the turn of the century up to the 1920s, limiting the availability of alcohol, both physically and through financial pressure, were the main means used for suppressing drinking problems. In the 1920s, '30s and '40s alcohol policy was largely concerned with individually oriented control, in which people with alcohol problems and others could be stripped of their civil rights and be subjected to compulsory treatment. When the view of alcoholism as an illness gained favour in Denmark in the late 1950s, there was a marked expansion of the treatment system in general. Since that time, treatment, plus other forms of social and medical support, have been an important weapon in the fight against alcohol

problems. Parallel with this, the emphasis has been on taxation and education as the cornerstones of Danish alcohol policy.

However, in practice, neither alcohol taxation nor education have been afforded the importance that could have been expected considering the political pronouncements. The price of alcohol has not kept pace with price increases in general. Taxation has not been used as part of alcohol policy and the actual price of alcohol has dropped. Alcohol education is given in schools, and to a broader public, particularly through the Council on Alcohol and Drugs. But school education on intoxicating substances is not very comprehensive, and the broader efforts at education are equally penny-pinching and sporadic. Compared with investments in marketing by the drinks industry, the efforts at education must be seen as a rather insignificant part of the overall effect on the public's drinking habits.

There is a range of local consultants and private organi-

zations, who also do educational and preventive work. But these bodies and associations have no fixed, mandatory role. And even if all the educational resources were pooled, it would not amount to much compared with the daily influence of alcohol advertisements on drinkers.

Beyond that, there has been a series of decisions in different laws, circulars and regulations, seeking to regulate the public's drinking habits (traffic laws, restaurant legislation, police regulations, and so on).

Has the professed liberal alcohol policy managed to keep Denmark's alcohol problems under control? Since the beginning of the 1960s there has been an overall increasing trend in all the parameters measuring the ill-effects of alcohol, although there has been a tendency to even out in a couple of indicators since the mid '70s. It is nevertheless clear that the level of alcohol-related problems in Denmark is currently high in comparison with the situation a decade or two ago.

With the introduction of the internal market in the EC in 1993, Danish alcohol prices must be expected to fall. This will be a result of a (partial) harmonization of taxation, a

repeal of Danish controls on private importation, or a scaling down of barriers to the free movement of goods, bringing with them a voluntary reduction in prices in response to competition. All else being equal, this must be expected to produce an increase in Danish alcohol consumption.

The result will be an increase in the number of alcohol-related problems. Also worrying, however, is the fact that the current economic crisis is being reflected in cuts in the health and social services, which in the longer term may make it difficult to continue with the treatment-based, integrative, service-oriented approach to alcohol abusers. The next step to the moral condemnation of feeble alcohol abusers is not far off, and the final upshot may be a reversion to individually directed, punitive, disciplinary control.

But even without this disturbing vision, the prospect of lower alcohol prices and the expected rise in consumption sets enormous challenges for any future Danish alcohol policy. The rising level of alcohol problems in recent decades clearly indicates a need for a re-evaluation of alcohol policies in the light of future needs.